

ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ ЯК НАУКОВА КАТЕГОРІЯ

У статті розглядається проблема сутності творчого потенціалу особистості як наукової категорії з мовно-етимологічних, філософських, психологічних та педагогічних позицій. Їх узагальнення дозволило вважати творчий потенціал інтегративною властивістю людини, яка характеризує міру її можливостей здійснювати творчу діяльність, визначає її готовність та здатність до творчої самореалізації й саморозвитку. Творчий потенціал особистості з одного боку виступає важливою передумовою творчого процесу, а з іншого – його результатом. Збагачення необмежених творчих потенцій, ресурсів особистості зумовлює набуття творчого стилю життя як здатності до життєтворчості.

Ключові слова: творчий потенціал, особистість, наукова категорія.

Постановка проблеми у загальному вигляді... В сучасних умовах становлення людини як конкурентноздатної творчої особистості проблема визначення творчого потенціалу як наукової категорії є найбільш актуальною. Творчий потенціал є пріоритетом Державної національної програми “Освіта – Україна XXI ст”. Одним із стратегічних завдань реформування освіти в Україні є забезпечення потреб особистості у самореалізації та самоствердженні. Кожна цивілізована країна дбає про творчий потенціал суспільства взагалі і кожної людини зокрема. Це пов'язано з увагою до розвитку творчих потенцій особистості, надання їй можливості проявляти свої здібності. Сьогодні творчість проголошується невід'ємною складовою будь-якої діяльності особистості. Нагальна потреба активізації творчої перетворюючої діяльності в умовах нових реалій суспільного розвитку викликала необхідність глибокої наукової розробки проблеми творчого потенціалу особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що існуюча джерельна база з проблеми творчого потенціалу особистості представлена різноманітними теоріями та концепціями, серед яких особливого значення набувають філософські (Арістотель, Платон, М. Бердяєв, Г. Лейбніць, О. Радищев, Б. Спіноза, Ф. Шелінг, Й. Фіхте, Л. Фейербах), психологічні (Г. Адлер, Д. Богоявленська, Дж. Гілфорд, В. Дружинін, Т. Ембайл, Д. Завалишина, В. Клименко, О. Лук, А. Маслоу, О. Матюшкін, Я. Пономарьов, В. Роменець, П. Торренс, Дж. Хейс) та педагогічні (В. Андреев, Т. Барішева, І. Гриненко, О. Мороз, О. Потебня, Д. Треффінджер, К. Урбан, В. Фрицок, Л. Шелестова, В. Мазін, Т. Сегеда) наукові підходи. Рефлексія їх фундаментальних положень стає необхідним для визначення сутнісних характеристик дефініції творчого потенціалу особистості як наукової категорії.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягає в узагальненні філософських, психологічних педагогічних підходів щодо сутності творчого потенціалу особистості як наукової категорії.

Виклад основного матеріалу дослідження... У мовно-філологічних джерелах, словниках української та російської мови потенціал тлумачиться як ресурс, заряд, запас, (внутрішні, життєві) резерви, можливості [9; 14]. В етимологічному розумінні “потенціал” – це основа, яка закладає фундамент для подальшого розкриття цієї дефініції з позиції творчості [17]. В енциклопедичному значенні творчий потенціал (creativity) – це винахідливість у науці та мистецтві, вміння бачити нове у звичних речах і наявність вільної гри уяви, рідкісна якість, притаманна не лише талановитим особистостям, але й і звичайним людям, яка реалізується при сприянні освіти в поєднанні з натхненням і наполегливою працею [3]. Як бачимо, наведені тлумачення дефініції потенціалу та творчого потенціалу не суперечать одне одному, а швидше доповнюють та поглиблюють їх розуміння.

Виходячи з міждисциплінарності досліджень творчого потенціалу людини, звернемося до дефінітивного аналізу вказаного словосполучення, що базується на вивченні його родових та видових характеристик у поєднанні філософських, психологічних та педагогічних аспектів.

Філософські питання дуалізму “потенційного” та “актуального”, “можливого” та “дійсного” піднімалися ще мислителями античності. Платон сформулював положення про те, що все, що викликає перехід із небуття в буття є творчістю, і тому створення будь-яких творів мистецтва і ремесла можна вважати творчістю, а тих, хто їх створює – творцями [11]. Арістотель, вважаючи носієм потенційного матерію, а дійсності – форму, робить висновок про те, що завдяки здатності мислити (тобто будувати ті чи інші форми), людина усвідомлює, пізнає сутність речей, явищ природи, суспільства і тому творчість має місце не лише в галузі мистецтва чи ремісництва, а й скрізь, де людина, актуалізуючи свій потенціал, включається у процес пізнання довкілля [2, с. 63].

Значний внесок у вивчення проблеми актуалізації потенційної спроможності людини зробили видатні представники німецької класичної філософії Г. Гегель, І. Кант, Г. Лейбніць, Ф. Шеллінг. Так, Г. Гегель, поклавши в основу розуміння світу ідеальне начало – “абсолютний дух”, трактує його як єдність можливості і дійсності, наголошуючи на важливості самоусвідомлення людиною своєї потенційної здатності: “Пізнай самого себе – ця абсолютна заповідь спрямована не на окремі здібності, характер, нахили, слабкості індивідуума, а є пізнанням справжнього в людині, справжнього в собі й для себе, – це пізнання самої сутності як духу [5, с. 15].

Ідея божественного начала в людині виникла в епоху Середньовіччя та тривалий час залишилася пріоритетною в працях учених-філософів. Так, філософ-матеріаліст XVII ст. Б. Спіноза зазначає: "Оскільки наша душа на підставі того, що вона об'єктивно має в собі природу Бога і причетна до неї, наділена можливістю (здатність, міць – potential) утворювати деякі поняття, які пояснюють природу речей і вчать способу життя, то ми справедливо можемо вважати природу душі першопричиною божественного одкровення" [13, с. 5], а засоби, які сприяють пізнанню речей та опануванню пристрастей, закладені в самій людській натурі, тому набуття їх залежить головним чином від нашої сили (potential) чи від законів людської природи, які визначені Богом [там само, с. 26].

Дещо по-іншому підходить до цієї проблеми американський філософ XX ст. Е. Фром, вважаючи, що людина зможе стати сама собою завдяки повному розвитку індивідуальної самості, цілеспрямованій актуалізації свого потенціалу. Усвідомлення власної самості та спроможність її реалізувати, на думку мислителя, є основним джерелом її існування, творчого життєздійснення. Втрата ж самості, небажання розвивати свої первинні можливості призводять до саморуйнування. "Життєва задача людини, – пише Е. Фром, – парадоксально поєднує в собі реалізацію індивідуальності і, водночас, вихід за її межі та досягнення універсальності" [16, с. 10].

Отже, в наведених філософських положеннях розкривається взаємодія людини з навколишнім світом та іншими людьми в процесі її особистісного, творчого зростання, яка є реальним простором для реалізації людиною власних творчих резервів, а також їх поповнення та збагачення.

Психологічні позиції розуміння сутності творчого потенціалу представлено різноманітними течіями, підходами, теоріями, серед яких виокремлено онтологічний, здібнісний та діяльнісний.

Представники онтологічного підходу М. В. Копосова, О. О. Довгань та ін. визначають творчий потенціал як характерну властивість індивіда, що визначає міру його можливостей у творчому самовдосконаленні та самореалізації, вбачаючи в творчому потенціалі найвищий етап розвитку потреби особистості у внутрішніх перетвореннях.

Здібнісний підхід представлений у роботах Д. Б. Богоявленської, А. В. Брушлінського, Л. П. Овсянецької, О. Л. Яковлевої акцентує на ролі творчого потенціалу як основи творчих здібностей людини та розглядає його як інтелектуально-творчу передумову творчої діяльності.

Більш продуктивним вважаємо визначення поняття творчого потенціалу в руслі діяльнісного підходу – як властивості, що характеризує міру можливостей особистості здійснювати творчу діяльність (Г. С. Альтшуллер, В. О. Моляко, В. Ф. Овчинников). При тому прихильники даного підходу відзначають, що при дослідженні творчого потенціалу надзвичайно важливо розглядати не лише сукупність властивостей, що становлять його структуру, а й характер та інтенсивність їх взаємозв'язку [8].

Педагогічні аспекти вивчення творчого потенціалу людини розкриваються у спадщині видатних вітчизняних педагогів-гуманістів минулого та сучасності.

У розробці науково-педагогічних основ гуманізації вітчизняної школи П. Блонського висвітлено проблема розвитку творчих здібностей та творчого потенціалу. Гуманізація освіти, суть якої зводиться до підвищення ролі учня в навчальному-виховному процесі, припускає, з одного боку, розвиток у молоді уваги і поваги до загальнолюдських цінностей, цінностей культури, формування готовності їх охороняти і примножувати, а з другого – створення умов для прояву і розвитку людських здібностей, творчого потенціалу, самодіяльності, самостійності, громадянських якостей підрастаючої людини [4].

В оптимістичних, насичених вірою у творчі сили і потенціал людини поглядах А. Макаренка, стверджується гуманістична цінність виховання та навчання молодого покоління. Педагогічний оптимізм вихователя надає йому толерантності, вміння терпимо ставитися до недоліків та слабкостей, здатності перетворювати їх на позитивні якості [6].

В. Сухомлинський, надаючи величезного значення творчості у педагогічній праці, порівнює її з "живою водою", яка дає свіжі сили і допомагає долати труднощі [15, с. 403] та вважає, що творчість починається там, де інтелектуальні та естетичні багатства, напрацьовані раніше, стають засобом пізнання, опанування, перетворення світу, при цьому людська особистість ніби зливається зі своїм духовним надбанням [там само, с. 405].

Багатоаспектність проблеми творчого потенціалу різнопланово розкривається у дослідженнях сучасних учених. Так, російський педагог В. Д. Шадриков вважає, що у сучасних умовах втрачається суттєвий аспект діяльності, її розуміння як щастя, як форми самовираження, як форми становлення людини, що закладено в її потенції. Тому необхідно відроджувати методи самостійного оволодіння учнями навчальним матеріалом, а також активніше використовувати методи і прийоми самовдосконалення, самовиховання особистості та реалізації її внутрішніх потенцій [18].

Особливо цінним для нашого дослідження є розуміння сутності творчого потенціалу як інтегративної властивості особистості. Дослідники акцентують увагу на тому, що творчий потенціал це – складно структуроване утворення, окремі компоненти якого піддаються діагностиці. На думку М. А. Алексєєвої сутність творчого потенціалу як сукупності наявних особистісних можливостей полягає в можливості організації системи

певних умов, спрямованих на розвиток прихованих можливостей, що не проявляються в об'єкті буття, який можна сприйняти та описати [1]. Т. О. Саламатова ж підкреслює вважає творчий потенціал атрибутивною властивістю людини, що відображає її здатність до саморозвитку через подолання внутрішніх суперечностей [12, с. 56]. В. Д. Лихвар визначає творчий потенціал як сукупність творчих здібностей, необхідних для творчої діяльності, і зазначає, що рушійною силою і ядром реалізації творчого потенціалу є внутрішні фактори особистості, які є важливими чинниками саморозвитку людини, самореалізації, самодіяльності, вільних дій і вчинків [7, с. 17]. О. Б. Шульц розглядає творчий потенціал особистості як інтегративну властивість, що відображає міру можливостей реалізації її творчих сил як "сукупність проявів особистісних функцій, що спрямовані на вирішення зовнішніх та внутрішніх проблем особистості, з метою перетворення оточуючого світу та себе" [19].

Аналізуючи науковий зміст творчого потенціалу особистості, ми дійшли висновку про те, що фундаментальні теоретичні підходи до розуміння цього філософського, психологічного та педагогічного феномену базуються на визнанні цінності самодетермінованої особистості, яка виступає відповідальним суб'єктом процесу співтворчості, співпраці із усіма суб'єктами педагогічної взаємодії.

Отже, філософська, психологічна та педагогічна наукова думка акцентує на необхідності виявлення, врахування та реалізації потенційних резервів людини як основи її продуктивного життєздійснення. У працях вчених підтверджується ідея важливості пізнання людиною свого внутрішнього світу, а також обов'язковість з'ясування педагогом глибинного потенціалу своїх вихованців. У надрах потенційних сил людини на думку вчених, «живе» та «творча сила», яка рухає індивідуальний розвиток особистості, адже в творчості проявляються найвищі людські здібності, актуалізуються глибинні потенційні резерви. Саме творчість виступає родовою сутністю і ознакою особистості, а значить і родовою рисою її потенціалу. В процесі перетворювальної діяльності людина розкриває свою потенційну сутність. Перетворюючи природу, оновлюючи навколишній світ, саму себе, людина реалізує свій потенціал, самоздійснюється у будь-якому виді творчої діяльності. Як зазначає А. Шумилін, "смісл творчості полягає у розвитку та самоудосконаленні роду "людина", розвитку її сутності" [20, с. 43].

Висновки... Таким чином, узагальнюючи філософські, психологічні, педагогічні підходи до розуміння сутності творчого потенціалу людини як фундаментальної наукової категорії, слід підкреслити інтегративну властивість цього особистісного утворення, яка характеризує міру можливостей людини здійснювати творчу діяльність, визначає її готовність та здатність до творчої самореалізації й саморозвитку. Творчий потенціал особистості з одного боку виступає важливою передумовою творчого процесу, а з іншого – його результатом. І чим більше ресурсів реалізує особистість у власному житті, тим багатше стає її творчий потенціал, набувається творчий стиль життя як життєтворчість.

Використана література:

1. Алексеева М.А. Развитие творческого потенциала студентов в процессе обучения методике преподавания специальных дисциплин. Дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.08. / Алексеева Марина Андреевна. – Кострома, 2002. – 181 с.
2. Аристотель. Метафизика /Аристотель. //Аристотель. Соч. в 4-х т. – Т. 1. – М.: Мысль, 1976. – 367 с.
3. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. А. М. Прохоров. – 2-е изд. – М. – СПб. : Большая Российская Энциклопедия, 2001. – 1434 с.
4. Блонский П. П. Избранные педагогические сочинения/ П. П. Блонский – М.: Педагогика, 1961. – 295 с.
5. Гегель Г.В. . [Энциклопедия философских наук](#)/Гегель Г. В. [Философия духа](#) / Пер. Б. А. Фохта, [отв. ред. Е. П. Ситковский]. Т. 3. – М. : Мысль, – 1977. – 471 с.
6. Карпенчук С. Г. Педагогічна технологія А.С. Макаренка в контексті сучасної педагогіки: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Історія педагогіки та загальна педагогіка" / Карпенчук Світлана Григорівна. – К., 2003. – 20 с.
7. Лихвар В.Д. Развитие художньо-творческого потенциала младших школьников в процессе образотворческой деятельности: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2003. – 24 с.
8. Овчинников В.Ф. Диалектика репродуктивной и продуктивной деятельности и развитие творческого потенциала субъекта труда. Дис. ... д-ра филос. наук. : 09.00.01. / Овчинников Виктор Федорович. – М., 1983. – 322 с.
9. Ожегов Сергей Иванович, Шведова Наталия Юльевна. Толковый словарь русского языка: 72500 слов и 7500 фразеологических выражений / Рос. АН, Ин-т рус. яз., Рос. фонд культуры. М. : Азъ, 1992. – 955 с.
10. Олійник С. В. Формування музично-творчого потенціалу майбутніх вчителів початкових класів: дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / С. В. Олійник – Житомир, 2004. – 203 с.
11. Платон Пир Сочинения: в 3-х т. – Т. 2/ Платон Пир. – М. : Мысль, 1970. – 250 с.
12. Саламатова Т.А. Актуализация творческого потенциала личности в процессе изучения педагогических дисциплин. Дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.01. / Саламатова Тамара Александровна. – М., 2003. – 231 с.
13. Спиноза Б. Богословско-политический трактат / Б. Спиноза // Избр. произв.: в 2-х томах. – Т. I. –М. : Гос. изд. полит. лит-ры, 1957. – С. 5-285.
14. Словник української мови. У 20-ти т. / Український мовно-інформаційний фонд НАН України; [за ред. В. М. Русанівського]. — К.: Наукова думка, 2010. – 911 с.Т.8: П-Р. – 2010 – 911 с.
15. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти т. / В.О. Сухомлинський – К. : Радянська школа, 1976. – Т. I : Методика виховання колективу – 1976. – 637 с.
16. Фромм Э. Душа человека / Э. Фромм – М. : Республика, 1992. – 430 с.

17. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: Пер. с нем. (с доп.). – М.: Прогресс, 1971. – 827 с. – Т. 3. – 1971–827 с.
 18. Шадриков В.Д. Происхождение человечности./ В. Д. Шадриков М.: Логос, 1999. – 200 с.
 19. Шульц О.Б. Развитие творческого потенциала учащихся в личностно-ориентированном образовании. Дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.01./ Шульц Ольга Борисовна. – Ростов-на-Дону, 2005. – 183 с.
 20. Шумилин А. Т. Проблемы теории творчества./ А. Т. Шумилин – М.: Высшая школа, 1989. – 143 с.

Гопка О. Н.

ТВОРЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ КАК НАУЧНАЯ КАТЕГОРИЯ

В статье рассматривается проблема сущности творческого потенциала личности как научной категории со словарно-этимологических, философских, психологических и педагогических позиций. Их обобщение позволило считать творческий потенциал интегративным свойством человека, которая характеризует меру его возможностей осуществлять творческую деятельность, определяет его готовность и способность к творческой самореализации и саморазвитию. Творческий потенциал личности с одной стороны выступает важной предпосылкой творческого процесса, а с другой – его результатом. Обогащение неограниченных творческих потенций, ресурсов личности обуславливает разработку модели творческого стиля жизни как способности к жизнетворчеству.

Ключевые слова: творческий потенциал, личность, научная категория.

Гопка О.Н.

CREATIVE POTENTIAL AS A SCIENTIFIC CATEGORY

The article focuses at the problem of creative potential of personality. It contains the definitional analysis of the phrase "creativity potential" which based on encyclopaedic, dictionary and linguistic literature. To determine the nature of creativity potential as a scientific category author considered it from philosophical, psychological and pedagogical positions. The author formulated own interpretation for "creativity potential" of the personality which is reflected in the presence of creative potential that exists as possible and actually appear in the ability of the personality to create an original and new things.

Author understand creativity potential as integrative feature of personality, which characterizes the opportunity degree of carrying out creative activity, determines the need, willingness and ability of self-actualization and self-development, and provides effective interaction of the personality with others. The core of the creative potential acts the ability of the personality to creativity.

Thus, philosophical, psychological and pedagogical scientific thought emphasizes the need to identify, consideration and realization of potential reserves of human as the basis of life implement. The scientists works confirmed the idea of the importance of knowledge of self inner world, bound clarification the depth potential of their pupils. At the depths of the potential powers of human, according to scientists "lives the creative force" that moves individual development of personality, because the art highlights the highest human capabilities, actualizes the depth potential reserves. The art acts as generic nature and generic feature of the personality and therefore the generic feature of its potential.

The analysis of scientific literature on the creative potential has allowed author to understand that creativity is a prerequisite for the creative process, on the one hand, and its result on the other. And if the person realizes in his life more resources than it has for a particular period of life, when it confronts a distant goal and directs the creative efforts on the implementation of their own dreams, it helps to the person to realize its creative potential.

Keywords: creativity, personality, scientific category.

Подано до редакції 28.10.2016.

Рекомендовано до друку докт.пед.наук, проф. Н.В.Гузій

УДК 373.091.29

© 2016

Лесіна Т.М.

ТВОРЧА ОСОБИСТІТЬ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ – ЧИННИК МОБІЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ ДОШКІЛЬНЯТ

У статті розглядається проблема формування творчої особистості майбутнього вихователя дошкільного закладу освіти на основному етапі його професійної підготовки – в умовах вищої школи. Робиться акцент на суцільному педагогічно вмотивованому впливі практико-орієнтовного аспекту навчально-виховного процесу на мобілізацію творчих ресурсів студента як суб'єкта навчально-професійної діяльності.

Ключові слова: творчість, творчий потенціал, творча особистість майбутнього педагога-дошкільника.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Ретроспективний аналіз творчості як предмета психолого-педагогічних досліджень засвідчує, що це явище на всіх етапах становлення людської цивілізації було у полі зору мислителів (Аристотель, Г. Гегель, І. Кант, М. Монтень, Платон, Г. Сковорода, Сократ та ін.), науковців (М. Бердяєв, Дж. Дьюї, Ж.-П. Сартр, П. Юркевич та ін.). У намаганні створити наукове уявлення про природу творчості спостерігаються різні ракурси її тлумачення: від визнання того, що саме теорії діяльності належить базове значення у набутті цієї діяльністю особистості ознак творчості (Аристотель), від наголосу на «нове знання» як результату творчої діяльності людини (І. Кант) – до введення поняття «творчий акт» (Ф. Шелінг), акцентуації на «мобілізацію», насамперед, духовних потенційних можливостей особистості у творчій діяльності і, навіть, зведення творчості до «містично-споглядальної інтуїції» (Г. Сковорода).